

A romániai németek és a Waffen-SS

Georgescu, Paul: „Volksdeutsche” in der Waffen-SS – Die Deutschen aus Rumänien als Testfall, 1938–1945. = Südostdeutsche Vierteljahresblätter, 53. Jg. 2004. 2. 117–123. p.

A Waffen-SS téma feldolgozottsága – egy-két régebbi áttekintés-kísérlettel, néhány hadosztály-történettel, a tábornok-émlékezésekkel - nem mondható sem teljes körűnek, sem rendszeresnek. A kutatás talán legnagyobb deficitje a határon túli („népi”) német vonatkozások körében keresendő. Holott a Wehrmachttal párhuzamos reguláris erővé kiépített szervezet 1938/39-ben kezdődő felfuttatása, aminek során a Waffen-SS sorozott-létszáma 1945 elejéig közelíti az 1 millió főt (a harcok áldozatait is beleszámolva), éppen a birodalmi befolyási vagy megszállási övezet országaiban megtalálható „népi németek” részvételére épült, miután a Wehrmacht sikerrel védte pozícióit a határokon belüli sorozásokat illetően. A „délkelet-német” profilú folyóiratban publikáló román történész romániai német vonatkozásban (és egyáltalán) elsőként nyúl a kérdéshez, a hosszabb távra szóló kutatási terv kapcsán a téma körvonalait, lényegi problematikáját vázolja fel cikkében.

A román háttérrel a bukaresti nemzetpolitika által ellenzékbe hajtott, nagy létszámú, (levéve az 1940-ben birodalmi részről evakuált regáti összetevőt) mintegy 600 ezres erdélyi és bánági kisebbség már a ’30-as évek óta egyre elhatározottabban német tudata, nagynémet orientációja s végül az erdélyi szászoknál – a Berlin és Bukarest közötti politikai és katonai együttműködéshez hozzárendelve – a birodalmi totalitárius felépítményhez hasonlóan szervezett népközösségi autonómia adja. (Harci egységpárt, népközösségi vezetés alá vont intézmények, Hitler-Jugend típusú ifi-szervezet, mindennek az élén a „népközösség-vezetővel”, azaz a romániai „Führerrel” – e fejlődés feltárása, elemzése tulajdonképp folyamatban van). Ilyen körülmények mellett a birodalmi SS már 1938-tól gyarapszik szórványos formában romániai önkéntesekkel, mielőtt még szervezeten is verbuválna. Erre hamarosan rátér, s csak a német–román egyeztetések részkérdésekben folytatott kötelhűzése fékezheti időszakonként a nyílt toborzást. A toborzás mellett egyébként megszokottá válik a tömeges átállítás a Wehrmachttal frontszövegségben harcoló román katonai egységektől az SS-hez, amit a szerződő felek utólag szentesítenek. Dezertőrökből és újoncokból egyaránt ugrásszerű a gyarapodás Sztálingrád után, 1943-ban.

A romániai SS-toborzások esetében is felmerül az önkéntesség vagy kényszertoborzás kérdése. Történészünk itt abból indul ki: ismeretei szerint (bár erről mások mást is mondanak) román viszonylatban, egyes államokkal ellentétben, soha nem szerepelt a népi-németekre kiterjesztett birodalmi hadkötelezettség a kétoldalú megállapodásokban. Ehhez képest nagyon is szembeszökő a toborzások sikere (közel 70 ezer fő), nem beszélve az átállítás gyakorlatáról. Persze, az SS-kötélék vállalása bizonyosan nem tudatos. Ezek a „népiek” egyszerűen a birodalmi haderőhöz, a „románoktól” a „németekhez” pártolnak – szabad elhatározásukból. Más kérdés, hogy adminisztratív az SS-hez kerülnek, amelynek mibenlétéről, szerepéről különösebb ismeretük természetesen nincs.

Önkéntes jellegének függvényében különösen meglepő a romániai német részvétel tömegszélessége, amivel a teljes SS-létszám mintegy 12%-át érte el. Az elvégzendő kutatás feladata a népcsoport-autonómia intézményei, szervezeti részéről kifejtett propaganda és nyomás, a civil hangoltság vizsgálata, nemkülönben a román–német háttéralkuk pon-

tos menetének feltárása, ami ezt a sikert eredményezte. Csak adalék ebből a szempontból a kis „Führer” (A. Schmidt) bennfentessége az SS csúcsovezetőségénél (benősülve a hadkiegészítő főparancsnok családjába). Az 1943/44-re sorra kerülő évjáratoknál nyilvánvalóan a náci szellemű ifjúsági nevelés is meghozza eredményét a toborzásra nézve.

Van mit hozzátegyen a kutatás az eddig csak hézagosan feltárt eseménytörténethez is. De tovább kell jutnia ennél: a mentalitás-vizsgálat mellett alapvető cél (nem csak román vonatkozásban) az SS-ek ténykedése, harctéri vagy háterszági, rendfenntartó, rendőri szerepük a parancsvégrehajtó egységek kötelékeiben. Közönséges katonák, mint a többi, illetve csodálatot érdemlő elitharcosok? Rémtettekről nevezetes háborús bűnösök? Az apologetikus és heroizáló beállítás oldaláról a túlélő nemzedék érzelmei és a neonáci érület mára összeérnek. A kárpát-medencei és környéki népi-német SS-szerep mindenképp elválasztandó a balti vagy az ukrán fronton helyi német (és nem német) kollaboránsokból szervezett megtorló különítmények tevékenységétől. Minden szempontból sürgető az SS-ről alkotott közkeletű kép különböző előjelű egyszerűsítéseinek differenciálása. Tények sora ismert az egyik vagy a másik irányú általánosítás biztos cáfolataként. Egyáltalán a harci helyállás dolgában sem egyértelmű a kép; éppen népi-délkelet-német körben merültek fel már kételyek. A másik oldalon jelentkezik az, az emlékezések adataival alátámasztott megítélés, ami szerint elsősorban a népi-németeknek (s nagymértékben épp a Romániában toborzottaknak, főként a balkáni fronton) jutott az ágyúötlékek szerepe. A kutatásnak végre eligazítást kell adnia ezekben a kérdésekben. Ezt azzal teheti meg, hogy végigköveti azoknak a harci hadosztályoknak a tevékenységét, melyekbe romániai németek zömmel beosztásra kerültek (Maria Theresia, Prinz Eugen, Reich, Florian Geyer stb.), vagy az egyéb utakat, amelyek esetenként a haláltáborokig vezettek, Auschwitzból ismert például egy-egy, bíróság elé állt orvos, gyógyszerész Erdélyből. Néhány alak az irodalomba is „bevonult” (például Bernhard Schlink: *Der Vorleser* című regényében). A feladat nem kevésbé aktuális más országok vonatkozásában sem és egyáltalán a Waffen-SS teljes körű feltárásához.

Komáromi Sándor

Szepességi szász életrajzok: Ladislau Guzsak

*Tischler, Paul: Ladislau Guzsak (1924–1986) – ein Leben für die Zipser Gründe.
= Vierteljahrsblätter Süddeutsche, 53. Jg. 2004. 1. no. 19–24. p.*

A szepességi szászok („cipszerek”) régi világát Pukánszky Béla és mások 82–100 év előtti munkáiból, híradásaiból ismerjük, Trianon utáni életükről már kevesebbet tudunk (kivéve néhány, Budapestre húzódtott reprezentánsukat), s szinte semmit 1945 után szétzórattott családjaikról, személyiségeikről. A szlovákiai – volt magyar felvidéki német-ség, cipszerek és más táji csoportok kevés maradéka („kárpát-németek”, ahogy a cseh-szlovák időktől fogva nevezik magukat) a ’80-as évektől kezdve tette magát újra láthatóvá a „Kárpát-német Egyesület” színeiben. Maga L. Guzsak az alsó-szepességi bányavidéket lakó „gründlerek” soraiból való, akiknek sajátos táji egyénisége későn vált ismertté, s nevesebb képviselőik azután is szerényen húzódtak meg a cipszerek árnyékában. A Németországba szakadt Guzsakról a Münchenben élő fiatalabb földije, P. Tischler emlékezik meg születése 80. évfordulója okán, rövid élet- és pályarajzzal. A későbbi tudós pedagógus svédleri bányászcsaládból származott. Válságos években apja, munkake-

resőben, sokadmagával a magyar határon is átjárt (Tatabányára). Fia a helyi népiskolából az iglói német (evangélikus) polgáriba, majd a késmárki német gimnáziumba kerül. Élénk tehetségére tekintettel tanítói pártfoglalják. A néhány szűkszavú adat érzékelteti: a kisebbségi oktatás lehetőségei Szlovákiában akkor valamelyest meghaladták a kései magyar időkét; erre a politika már csak a hagyományos magyar érzelem lehűtése érdekében is súlyt helyezett az új generációknál. Így köszönt rá a szlovákiai németekre a tisói báb-állam színeibe öltöztetett „Hitlerei”. Guzsakot mint hetedikes gimnazistát, tornász ifi-kiválóságot kitüntetésképpen „birodalmi” képzésben, majd SS-kiképzésben részesítik Németországban. Hazatérve a háború hátralevő idejére szlovák és német frontszolgálatot teljesít az ukrán fronton. Azt, hogy magával sodorta a hitleri hősi demagógia, az időszakra és a történetekre visszagondolva, később sem tagadja.

L. Guzsak 1945 elején, mint szülei is a maguk útján, menekül nyugat felé. Bajorországban kezd új életet: tanulmányait továbbfolytatva, az '50-es évektől pedagógusként működik. „Gründler”-örökségét a kitelepített/menekült közösség kinti sajtójába, évkönyveibe írt cikkekben, novellisztikus emlékrajzokban, néprajzi, irodalomtörténeti tanulmányokban, svédleri dialektusnyelven írt versekben kamatoztatja, melyek az egykorú helyi életből merítenek, de éppúgy felelevenítik Késmárk emlékképeit is. Néhány elbeszélése a frontélményeket és a menekülést is tematizálja. Eredeti írásainál talán maradandóbbat alkot viszont fontos honismereti művek szerkesztésével, közreadásával. Pályatársával, A. Hudakkal közösen összeállított életrajzi gyűjteményében hat évszázad 29 legkiemelkedőbb „kárpát-német” személyisége lép az utókor szeme elé (*Karpatendeutsche Lebensbilder*, 1971). Ugyancsak 1971-ben kiadja egykori késmárki tanára, A. Grosz német folk-lórgyűjtését (*Sagen aus der Hohen Tatra* – Mondák a Magas-Tátrából), később pedig Emil Klein (1899–1980) cipszer tájköltő kötetét (*Heimatliche Klänge* – Hazai melódiák, 1984). Munkásságát fő művének számítható, testes, alsó-szepességi albuma koronázza meg, mely szövegében is felerészt saját munkája: *Die Bergstädte der Unterzips* (Alsó-szepességi bányavárosok, 1983). Látnivaló: Guzsak a szepességi és azon belül a „gründler” hagyomány közkinccsé tételének méltó folytatója a jeles elődök nyomdokain. Guzsak kezdeményei alapján készül halála után a szűkebb tájhaza első dialektus-szótára (A. Haas: *Unterzipser Sprachschatz*, 1989), s ugyanígy csak korai halála akadályozza meg abban, hogy sokoldalú előmunkálatai után egy szepességi-német irodalomtörténettel is megajándékozza az utódokat és a kései közönséget.

Komáromi Sándor

A KISEBBSÉGGKUTATÁS című folyóirat
és a **KISEBBSÉGGKUTATÁS KÖNYVEK** egyes kötetei
a következő könyvesboltokban kaphatók:

Budapesti Teleki Téka

1088 Budapest, Baross u. 1.

Kódex Könyvárúhá

1054 Budapest, Honvéd u. 5.

Írók Boltja

1067 Budapest, Andrássy u. 45.

Osiris Könyvesház

1053 Budapest, Veres Pálné u. 4-6.

Balassi Könyvesbolt

1023 Budapest, Margit u. 1.

Kis Magiszter Könyvesbolt

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Pont Könyvkereskedés

1051 Budapest, Nádor u. 8.

LITEA Könyvesbolt és Teázó

1014 Budapest, Hess András tér 4.

A **Líra és Lant**, valamint a **Libri** nagyobb üzletei

Sík Sándor Könyvesbolt

6720 Szeged, Oskola u. 27.

Két Könyvész Könyvesbolt

3500 Miskolc, Egyetemváros

Széchenyi Könyvesbolt

7624 Pécs, Rókus u. 5.

Cédrus Könyvkereskedés

9400 Sopron, Mátyás király u. 34/f.

Könyvesház

9700 Szombathely, Halász Ernő u. 7.

Sziget Könyvkereskedés

4032 Debrecen, Egyetem tér 1.